

Tirant adaptat per Joan Sales

Visat núm. 6
(octubre 2008)
per Marta Pasqual

Una de les facetes probablement més desconegudes del novel·lista Joan Sales és la seva tasca com a adaptador. El 1954, Sales s'embranchà en un treball d'adaptació que no prenia textos curts com a base, sinó que es disposava a reescriure la gran novel·la cavalleresca de l'època medieval, *Tirant lo Blanc*, de Joanot Martorell, és a dir, una de les obres catalanes més importants de tots els temps. La voluntat de Sales era convertir aquesta novel·la en un relat per als més joves. Més encara: com que Sales admirava profundament aquesta novel·la medieval, volia popularitzar-la i fer-la arribar al màxim nombre de gent possible.

Va fer-ne una comèdia que, al seu torn, davant la dificultat de musicar la peça, acabaria reconvertida en òpera bufa (*Tirant lo Blanc a Grècia o Qui mana a can Ribot*). Sota la direcció de Jordi Sarsanedas, la peça es va estrenar l'any 1958 i va ser un gran èxit. Podem afirmar, sense cap mena de dubte, que Joan Sales va contribuir a donar a conèixer al gran públic la novel·la medieval i, afortunadament, el seu treball trobaria continuïtat sobretot a partir de la Transició.

Certament, després de les versions de Sales, *Tirant lo Blanc* ha estat sotmesa a tota mena de transformacions. S'ha dut a l'òpera, al ballet, al teatre, se n'han fet titelles, propostes didàctiques, guies de lectura, ha arribat al cinema i al món del còmic i, sobretot, se n'han fet múltiples versions destinades al públic infantil. Destaquen les adaptacions de Maria Aurèlia Capmany, realitzades entre final de la dècada dels setanta i començament dels vuitanta (*El cavaller Tirant*, *Tirant lo Blanc a Constantinoble*, *Tirant lo Blanc a Sicília i a Rodes*, etc.), així com les versions en còmic fetes durant els anys noranta per Jaume Fuster (*Tirant a Àfrica*, *Tirant a Anglaterra*, *Tirant a Grècia*, etc.) i els treballs de Bernat Joan i Marí i de Roger Llovet, publicats durant la segona meitat de la dècada dels noranta. Es dibuixa, per tant, una línia de reescriptura de les aventures del cavaller medieval que, de fet, arriba fins als nostres dies, amb la recent versió que Calixto Bieto va estrenar a la Fira del Llibre de Frankfurt del 2007, i en la qual sorprenia una ambientació futurista de l'obra.

Ara, però, cal centrar-se en l'operació que va dur a terme Sales, un treball que Ferran Soldevila, prologuista de l'adaptació per a nois i noies de *Tirant el Blanc*, va resumir com l'acció de «tallant per aquí, cosint per allà». D'aquesta manera, Sales va convertir els quatre-cents vuitanta-set capítols inicials en trenta-sis. No es tracta, però, d'una antologia dels episodis més representatius ni de la selecció de les aventures del cavaller en un indret determinat, com més endavant farien els altres adaptadors infantils, sinó d'un autèntic exercici de reescriptura que passa per la reinterpretació i recreació del text de Joanot Martorell.

Adaptar significa redreçar un text literari cap a un nou públic amb la intenció que influeixi en la

manera com els lectors llegiran l'obra. Les adaptacions, lògicament, exigeixen l'existència d'un treball previ ja que la connexió amb un altre text forma part de la seva naturalesa intrínseca, però no per aquest motiu s'ha de considerar el nou treball com un text inferior o de segona, perquè adaptar també significa crear, de manera que els adaptadors esdevenen coautors.

Tot plegat es reflecteix perfectament en l'adaptació que escriu Sales. Així doncs, els capítols dels dos autors no presenten cap mena de paral·lelisme sinó que, més aviat, són el resultat d'una complexa redistribució que només pot ser possible si es posseeix un domini absolut del text íntegre de Martorell. Com a exemple, podem dir que el capítol setè de Sales, anomenat «El gegant Kirieleison» prové d'una hibridació entre els capítols LXXV, LXXVI, LXXVII, LXXIX, LXXXVIII i LXXX de Martorell o que el capítol CI de la novel·la medieval és dividit en dues parts que seran reubicades entre els capítols tercer i desè de Sales.

Si bé l'adaptador intenta mantenir força literalment les frases de l'autor medieval que reaprofitia, per obtenir un text coherent i cohesionat haurà d'afegir fragments de nova creació. D'una banda, introduirà connectors discursius («aleshores, dies després») i, de l'altra, haurà d'escriure frases o paràgrafs sencers amb caràcter descriptiu, presentatiu o sintètic que permetin cobrir el buit que hagi pogut sorgir arran de l'eliminació de certs passatges.

Però el més sorprenent s'esdevé quan es detecta que, més enllà d'aquests canvis que, de fet, podríem considerar que vénen dictats pel mateix text, Sales, com a veritable reescriptor, fins i tot intervé en alguns detalls argumentals. La primera modificació rau en el fet que l'adaptador elimina tota la història de Guillem de Vâroic. Mentre que Martorell dedica els primers cinquanta capítols a narrar la història sobre com el comte abandona les armes per recloure's en la vida solitària de la meditació, provocant, d'aquesta manera, que el lector ja compti, des del començament, amb tota la informació, Sales només fa referència a l'ermità en el primer capítol i en cap moment informa el lector que, en realitat, aquest home que ha triat viure en la solitud no és cap altre que el capità general de l'exèrcit del rei d'Anglaterra. Encara en relació amb aquest personatge, Sales decideix convertir-lo en l'autor del llibre *Arbre de batalles*, el llibre que conté tot el saber sobre l'orde de cavalleria i que l'ermità ofereix a Tirant, aquest cop sí, en totes dues obres.

Sales intervé, a més, en altres personatges, com el gegant Kirieleison, que es converteix en el germà de llet del rei de Frisa i del rei de Polònia, mentre que en la novel·la medieval Kirieleison no havia estat alletat per la mateixa dida, sinó que tant sols es diu que havia estat el protegit i favorit del rei d'Apollònia.

Podríem seguir esmentant canvis o reproduint creacions procedents de la ploma de Sales, però tancarem aquesta reflexió amb unes línies que apareixen en el capítol XXIV, «Una nit de gats», que constaten i resumeixen la convicció de Sales que adaptar és sinònim de crear. Al llarg de tot el text, l'adaptador ha insistit en el recurs de la metalepsi («deixem-les ara amb el seu dol, i tornem a en Tirant», «penseu l'alegria de les tres quan sabien la veritat!», etc.), una figura que, com ja va explicar Gérard Genette, consisteix en què l'autor implícit trenqui el flux de la narració per apel·lar directament al personatge o al lector. En realitat, ja trobàvem aquesta tècnica, encara que en menor freqüència, en Martorell, però resulta indiscutible que Sales l'explota fins al punt que el jo del narrador, un jo absolutament inexistent en el text medieval, es manifesta obertament per convertir-se en part de la història: «I per bé que els antics autors no ho diuen, jo entenc que amb tals col·lacions nocturnes, preses a més de les diürnes, ja podia aquell àngel d'Orient ser cantada pels poetes a causa dels bons colors de la seva cara; que a mi mateix si em daven tan regalada vida també em sortirien quatre roses i sis clavells a cada galta i no faria la cara que faig».